

DIALEKTIKA INDIVIDUÁLNEHO A KOLEKTÍVNEHO PRI FORMOVANÍ SOCIALISTICKÉHO ČLOVEKA

JÁN DUBNIČKA, Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava

DUBNIČKA, J.: The Dialectics of the Individual and the Collective at the Forming of Socialist Man. *Filozofia*, 35, 1980, No 2, p. 158—168
The dialectics of the individual and the collective as one aspect of the broader relation society — personality is being investigated in this study. Two groups of elementary terms have been defined: 1. collective, collectivity, 2. personality, individuality, individualism.

In the further part the notions of individuality and its manifestations and sources are being analyzed more in detail. Individuality is defined as a dialectical unity of the individual and personality. Its characteristic features are — uniqueness, unrepeatableness, which are being investigated at the same time in relation to the general.

The analysis of the notion of collectivity as well as the conditions of its forming form a basis for an investigation of the relation between the collective and the individual. The author, in the analysis of socialist collectivity, points out the specificities of the relation of the collective and the individual, which in the final consequence are determined by the character of social relations. In socialist society collectivity has an essential influence upon the realization of the individual, but it can develop itself positively only by means of a highly conscious and free individuality.

Dialektika individuálneho a kolektívneho vytvára jeden z dôležitých aspektov formovania socialistického človeka. Objasnením tejto dialektiky môžeme hlbšie a všestrannejšie pochopiť vzťah spoločnosť—osobnosť, úlohu individuálneho v procese budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti, základné aspekty procesu jej formovania. Skúmanie tejto dialektiky má tiež význam z hľadiska boja proti súčasnému antikomunizmu, ktorý pri svojich útokoch proti komunizmu napadá práve interpretáciu individuálneho v marxisticko-leninskej teórii človeka.

Problém kolektívneho a individuálneho je úzko spätý s problémom vzťahu spoločnosť—osobnosť a vyjadruje určitý aspekt tohto vzťahu. Pri skúmaní tohto vzťahu je potrebné analyzovať dve základné skupiny pojmov:

1. kolektív, kolektivita, kolektivismus,
2. osobnosť, individualita, individualizmus.

Treba zdôrazniť, že ani v marxistickej literatúre neexistujú jednoznačné určenia týchto pojmov. Obyčajne sa pojmy prvej, ale aj druhej skupiny stotožňujú, čo svedčí o ich nerozpracovanosti nielen v marxisticko-leninskej filozofii (historický materializmus), ale aj v príslušných špeciálnych vedách (psychológia, sociálna psychológia, sociológia, pedagogika atď.). Často sa používajú intuitívne.

Pokúsime sa v úvode tieto pojmy pracovne vymedziť, určiť ich základné obsahové rozdiely, aj keď sme si vedomí, že je to zatiaľ jedno

z možných určení a nevystihuje v plnej šírke ich obsahové hranice. Tieto vymedzenia nám budú slúžiť ako východiskové pri ďalšej analýze vzťahu individuálneho a kolektívneho a pri jeho konkretizácii.

Pod *kolektívom* budeme chápať taký typ spoločenskej skupiny (zoskupenie vzájomne pôsobiacich individuí), ktorá je charakterizovaná spoločnou činnosťou, stálym kontaktom, určitou organizáciou, „uvedomelosťou spoločných cieľov, spoločnými názormi a etickými zásadami“ (1, s. 184)

Pod *kolektivitou* budeme chápať takú spoločnú činnosť v kolektíve, ktorá vychádza z uvedomelej vzájomnej činnosti členov kolektív, vyplývajúcej zo spoločných záujmov a cieľov činnosti.

Z nášho určenia vyplýva, že medzi pojmami *kolektív* a *kolektivita* neexistuje vzťah totožnosti. Podstatný rozdiel medzi nimi vidíme v tom, že kolektívy bývajú rôzneho druhu a môžu byť charakterizované typologickými rozdielmi (výrobný kolektív, umelecký kolektív, vedeckovýskumný kolektív atď.). Naproti tomu kolektivitu charakterizujeme úrovňovými rozdielmi. V každom kolektíve môže byť kolektivita rozvinutá viac alebo menej, čo samozrejme závisí od mnohých faktorov — objektívnych a subjektívnych. Preto pri skúmaní kolektívu a kolektivity je nevyhnutný konkrétne-historický prístup, ktorý berie do úvahy konkrétnu spoločensko-ekonomickú formáciu, ktorá vytvára určité typy kolektívov.

Osobnosť budeme chápať ako určitú „konkrétne historickú integráciu sociálne významných črt individua, ktoré sa vytvárajú v procese jeho predmetnej praktickej činnosti, v konkrétnych historických okolnostiach a podmienkach života ako aktívny odraz typickej a zároveň historicky neopakovateľnej sociálno-politickej a druhej špecifickosti danej epochy v indivíduu“ (2, s. 446) Prírodný základ osobnosti tvoria jej špecifické biologické a psychologické vlastnosti a zvláštnosti, ktoré sú u individua nevyhnutným predpokladom vytvárania sociálne významných črt osobnosti. Môžeme povedať, že osobnosť je jednotou všeobecného a zvláštneho v ľudskom indivíduu. Je to to, čo spája indivídium s historicky daným súhrnom spoločenských vzťahov, triedou, sociálnou skupinou, ale tiež to neopakovateľné, individuálne, čo určuje sociálny profil človeka a odlišuje jednu osobnosť od druhej, je to „zvláštny spôsob, akým človek pracuje a prejavuje sa v spoločnosti, tvorí a sociálne koná, stýka sa a trávi svoj voľný čas“ (2, s. 446) „Osobnosť je sociálna tvár človeka, výsledok socializácie individua v procese ontogenézy.“ (3, s. 202) Preto pojem „osobnosť“ má svoj dialektický protipól v pojme „spoločnosť“.

V určení sme použili pojem „*indivídium*“, pod ktorým chápeme anatomicko-fyziologický a psychologický aspekt človeka. „Problém človeka ako individua je jednak problémom genotypu (vrátane pôsobenia zákonov dedičnosti a hry mutačných premien), jednak je to problém fenotypu, ktorý sa utvára v ontogenetickom vývine vďaka tomu, že jedny vrodené vlohy sa rozvíjajú, zatiaľ čo iné sú potláčané.“ (3, s. 201)

Individualita predstavuje dialektickú jednotu indivídua a osobnosti, t. j. biosociálne kvality konkrétneho človeka v celej plnosti. „Jednotlivého človeka ako individualitu možno pochopiť iba ako jednotu navzájom spojených osobných vlastností s vlastnosťami, ktoré ho charakterizujú ako subjekt činnosti. V štruktúre týchto vlastností fungujú prírodné vlastnosti človeka ako indivídua.“ (4, s. 334) Individualita je svojrázny, neopakovateľným prejavom všeobecného, unikátna forma existencie všeobecného. Je to to zvláštne, neopakovateľné v prejave človeka, čo odlišuje jedno indivídium od druhého.

Z našich definícií vyplýva, že pojmy „individualita“ a „osobnosť“ nie sú totožné. Individualita je len jedným aspektom osobnosti. Kým osobnosť môže byť klasifikovaná podľa určitých typologických kritérií (buržoázna, proletárska, progresívna, reakčná atď.), individualitu takto klasifikovať nemožno. Rozdiely medzi individualitami sú v stupni sily a jasnosti prejavu všeobecného a v prejave ich kvality.

Ďalšie dva pojmy, ktoré sú dôležité pri analýze dialektiky individuálneho a kolektívneho, sú *kolektivizmus* a *individualizmus*.

Kolektivizmus a individualizmus budeme chápať ako dve protikladné ideológie a zároveň dva protikladné psychologické štýly. Podľa G. M. Gaka možno a treba hovoriť „o ideologickom a psychologickom kolektivizme, o ideologickom a psychologickom individualizme“. (5, s. 20)

V ideologickej sfére môžeme tieto pojmy skúmať v troch rovinách — filozofickej, sociologickej a etickej. Individualizmus je v ideologickej sfére spätý s uznávaním indivídua ako jedinej reality, s uznaním večného antagonizmu medzi individuálnym a spoločenským, s uznaním priority osobnosti v jej vzťahu k spoločnosti a kolektívu. Záujem konkrétnej osobnosti je vyššou hodnotou ako záujem spoločnosti.

V psychologickej oblasti sa individualizmus prejavuje v egoizme a egocentrizme.

Naproti tomu kolektivizmus, ktorý je nerozlučne spätý s marxisticko-leninským svetonázorom, s dialektickomaterialistickou filozofiou, vychádza z kolektívneho chápania poznania, z ideí, že vzájomné vzťahy osobnosti a spoločnosti závisia od historicko-spoločenských podmienok a komunistická spoločnosť je schopná vytvoriť harmóniu spoločenského a individuálneho, uznáva tézu o prioritě spoločenského pred individuálnym v záujme rozvoja jednoty spoločenských a individuálnych záujmov.

Kolektivizmus sa v psychologickom aspekte prejavuje ako určitý prejav sebauvedomenia a sebahodnotenia indivídua ako časti celku.

Treba ešte zdôrazniť, že jeden a ten istý človek nemusí byť súčasne nositeľom ideologického aj psychologického kolektivizmu. Môže veľmi dobre ovládať podstatu kolektivistického svetonázoru, ba môže byť aj jeho propagandistom, ale jeho konanie, praktická činnosť môže byť poznačená psychológiou individualizmu.

Prejdime teraz k hlbšej analýze pojmov individualita a kolektivita.

Individualita, jej prejavy a zdroje

Individualita¹ je zložitý štruktúrovaný element, a preto aj teória individuality môže byť rozpracovaná len prostredníctvom celého komplexu vied, ktoré skúmajú človeka. Preto v súčasnosti považujeme za dôležitý pri výskume individuality komplexný interdisciplinárny prístup, ktorý by zjednocoval výskumy v oblasti filozofie, sociológie, etiky, estetiky, pedagogiky atď.² Aj napriek nerozpracovanosti danej problematiky pokúsime sa načrtnúť niektoré všeobecné problémy teórie ľudskej individuality.

Ako sme už uviedli, pod individualitou chápeme dialektickú jednotu indivídua a osobnosti, t. j. biosociálne kvality konkrétneho človeka, „svojrázny komplex schopností a životných zameraní — orientácií každého človeka“. (6, s. 150)

Čo charakterizuje individualitu?

Individualita vystupuje predovšetkým ako niečo jedinečné. Moment jedinečnosti je nevyhnutný znak individuality, bez ktorého nemôže vôbec existovať, pretože bez tohto znaku sa rozplynie vo všeobecnom. Jedinečnosť sa takto stáva najvšeobecnejším základom individuality. Na druhej strane však individualitu nemožno redukovať na jedinečné, pretože určenie individuality len ako jedinečného prejavu všeobecného sa stáva formálnym, odtrhnutým od obsahového momentu. V takomto prípade „celá kvalitatívna určenosť indivídua, jeho vonkajší vzhľad, telesná konštitúcia, charakter, sociálne záujmy a potreby tu chýbajú“. (7, s. 9)

Ďalším znakom individuality je neopakovateľnosť, ktorá je tiež neoddeliteľným znakom osobnosti. Neopakovateľnosť sama osebe však nie je tvoriaci faktor individuality. Individualita nie je totožná s neopakovateľnosťou, nevzniká priamo z rozdielov indivíduí. Redukovanie individuality na neopakovateľnosť podstatne ochudobňuje jej vedeckú analýzu a sťažuje kritiku individualistického chápania človeka v súčasnej buržoáznej filozofii. „Určenie individuality prostredníctvom jej jednotlivých znakov (jedinečnosť, neopakovateľnosť, zvláštnosť atď.) je nevyhnutné, pretože tieto umožňujú načrtnúť jej kontúry a hranice, vyjaviť jej zhodnosť a rozdiely od iných blízkych javov.“ (7, s. 9) Tieto nevyhnutné znaky charakterizujú individualitu len z určitého aspektu, pričom však neumožňujú odhaliť jej vnútornú štruktúru, vyjasniť jej miesto v štruktúre spoločnosti. Podľa B. G. Ananjeva k individualite

---

¹ Keď hovoríme o individualite, máme na mysli ľudskú individualitu. Vo vedeckom poznaní sa individualita skúma na troch rôznych úrovniach 1. predmetná, 2. organická, 3. ľudská, ktorá je najvyššou formou rozvoja individuality. Podrobnejšie pozri (7, s. 17—22).

² Najdôležitejšie vedné disciplíny, ktoré sa v súčasnosti zaoberajú problémom individuality, sú filozofia, biológia, sociológia, etika, estetika, pedagogika, psychológia. Podrobnejšie pozri (7, s. 22—48).

treba pristupovať z hľadiska celku, kedy človeka neberieme do úvahy len ako odkrytý systém, ale aj ako systém „uzavretý“ v dôsledku vnútornej vzájomnej spätosti jeho vlastností. Z hľadiska tohto prístupu pojem individuality nefixuje holý fakt jedinečnosti človeka, ale celostnú jednotu znakov konkrétneho človeka. V tomto duchu môžu byť adekvátne interpretované aj jednotlivé vlastnosti človeka len ako prejav jeho individuality. Z metodologického aspektu celostný prístup ukazuje, že špecifikum zložitého objektu sa nevyčerpáva len zvláštnosťami jeho prvkov, ale aj zvláštnosťami jeho štruktúry.

Vychádzame z názoru, že individualita ako celostný systém predstavuje zvláštnu formu bytia človeka v okolitom svete, v spoločnosti. Spoločenský život človeka sa realizuje vo dvoch formách, v kolektívnej a v individuálnej, čo ukázal už K. Marx. Tieto dve rôzne formy spoločenského života človeka sa navzájom predpokladajú a dopĺňajú. Preto považujeme za nesprávne stavať individuálne do protikladu so spoločenským.

Individuálny život je taká činnosť, ktorá sa realizuje jednotlivým človekom. Ako individualita sa človek oddeľuje v rámci spoločnosti ako samostatná, neopakovateľná podstata. Individuálny život človeka sa líši od kolektívneho nielen formou prejavu, ale predovšetkým mechanizmami správania sa a činnosti.

Hlavnou zvláštnosťou individuálnej formy bytia človeka je to, že ho „robí nezávislou podstatou, schopnou autonómneho života a činnosti“ (7, s. 13), byť samostatným subjektom činnosti. Vytváranie individuality zabezpečuje zachovanie identity a známej totožnosti človeka seba samému, umožňuje mu zachovať svoju celosť a stálosť v podmienkach neustále sa meniaceho vonkajšieho sveta. Robí z človeka neopakovateľný subjekt. Z tohto aspektu neopakovateľnosť je vlastnosťou individuality a nie naopak.

Individualita sa prejavuje tak vo vonkajšom výzore, ako aj vo vnútorných vlastnostiach človeka, pričom hlavným v jeho charakteristike je vnútorný svet človeka, jeho obsah a zameranie. Práve vo vnútornom svete človeka sa realizujú rozmanité procesy späté s odrazom vonkajších vplyvov, s osvojením sociálnych orientácií, hodnotového zamerania, s vypracovávaním programov budúcej činnosti. Napr. miera intenzívnosti, produktívnosti práce je aj ukazovateľom duchovného bohatstva našej individuality, jej neopakovateľnosti. Človek ako individualita je „zvláštna forma bytia človeka v spoločnosti, v rámci ktorej on žije a pôsobí ako autonómny a neopakovateľný systém, zachovávajúc svoju celosť a totožnosť seba samému v podmienkach stálych vnútorných a vonkajších zmien“. (7, s. 14) Práve človek ako individualita má schopnosť samoregulácie a samorozvoja (samozdokonaľovania) v rámci spoločnosti, čo má veľký význam najmä pri objasňovaní úlohy individuality pri *rozvoji spoločnosti*, v určovaní mechanizmov spoločenského pokroku.

Jedným z vážnych problémov, o ktorom sa diskutuje už od stredo-

veku, je vzťah individuálneho a všeobecného. Ignorovanie všeobecného v individuálnom, redukcia individuality na absolútnu jedinečnosť vedie k zavrhovaniu jej spoločenskej podstaty. Na druhej strane redukcia individuality na všeobecné, ignorovanie jej konkrétnych špecifických črt prevracia individualitu na abstraktnú podstatu zbavenú svojho konkrétneho obsahu. V skutočnosti individualita zahrňuje tak všeobecné, ako aj jedinečné vlastnosti človeka, je neopakovateľným vyjadrením ich celostnej jednoty, ich syntézou. Každá individualita je jedinečná v tom zmysle, že má neopakovateľné črty, vlastné len jej, ale zahrňuje zároveň aj všeobecné momenty vlastné iným ľuďom. Chápanie individuality ako varianty, stránky všeobecného umožňuje určiť zákonitosti jej vzniku a rozvoja. Bez priznania všeobecného v individualnosti by sa táto zmenila v čistú náhodu.

Ľudská individualita je podstatný faktor, ktorý má vplyv na všetky prejavy ľudskej činnosti. Silná osobnosť — individualita je charakterizovaná väčšou vnútornou samostatnosťou, podnikavosťou, iniciatívou, tvorivosťou atď. Takáto individualita má dôležitú úlohu v živote spoločnosti, má veľký vplyv na jej rozvoj. „Čím viac je rozvinutých individualít, tým bohatšia a silnejšia sa stáva spoločnosť.“ [7, s. 20] Individualizácia vedie k hlbšej integrácii človeka a spoločnosti. To ale znamená, že individualita je tou zvláštnou formou bytia, prostredníctvom ktorej sa nerealizuje len životná činnosť individua, ale prebiehajú procesy rozvoja spoločnosti. Človek ako individualita sa stáva schopným produktívne využívať svoje vnútorné zdroje v rôznych sférach činnosti, pričom dosahuje značné výsledky tak v poznaní a pretváraní skutočnosti, ako aj v rozvoji vlastnej osobnosti. Tvorenie individuality má teda podstatný vplyv na životaschopnosť osobnosti.

Individualita človeka, ako sme uviedli, sa neprejavuje len v jeho výzore, ale aj v jeho vnútornom živote, v celej jeho životnej činnosti. Jeho schopnosti a ich prirodzené predpoklady, ktoré u dvoch ľudí nikdy nie sú úplne rovnaké: charakter, temperament, jeho činnosť, všetko nesie individuálnu pečať jedinca. Individualita sa prejavuje aj vo sfére spotreby, kde sa prejavuje vo forme individualizovaných dopytov a vkusu.

Kolektivita a podmienky jej formovania

Pod kolektivitou, ako sme uviedli, chápeme takú spoločnú činnosť v kolektíve, ktorá vychádza z uvedomelej vzájomnej činnosti členov kolektívu, vyplývajúcej z ich spoločných záujmov a cieľov. Teda kolektivita sa môže prejavovať len vo sfére činnosti. Treba zdôrazniť, že také pojmy ako kolektívny rozum, kolektívny pocit, kolektívna vôľa, nemožno interpretovať tak, akoby ich nositeľom bola „zvláštna osoba“, ktorá má „zvláštny rozum“. Kolektívny rozum a kolektívna vôľa, to

nie je len súhrn individuálnych rozumov a vôle, ale ich skutočná syn-
téza.

Postavme otázku. Čo vytvára kolektivitú, vzájomnú súdržnosť ľudí vyjadrenú vo forme priateľstva, vzájomnej pomoci atď.

Dialektickomaterialistická teória historického procesu vychádza z tézy, že základ sociálnej súdržnosti ľudí tvoria objektívne záujmy určitého sociálneho spoločenstva — trieda, národ, skupina atď. Historický materializmus odvodzuje vzťahy medzi ľuďmi z materiálnych spoločenských vzťahov. A pretože tieto sa historicky menia, je potrebný konkrétno-historický prístup k skúmaniu problémov sociálnej súdržnosti a sociálnych konfliktov. Preto nemožno súhlasiť s názorom niektorých buržoázných sociológov, ktorí vidia podstatu kolektivity v pokrvnom príbuzenstve, ktoré podľa nich nespája len rodinu, ale aj rasu a národ. Samozrejme funkciu biologických vzťahov medzi ľuďmi nepopierame, ale aj „tieto samé sa menia pod vplyvom sociálnych vzťahov a v závislosti od nich“. [8, s. 49] Podobne sa ukázala neudržateľná teória intelektuálnej nerovnosti pohlaví, ako aj teória „malých skupín“, podľa ktorej jedine v malých skupinách môže byť zabezpečené formovanie a rozvoj súdržnosti medzi individualitami. Nepopierame, že v menších kolektívach sa ľudia ľahšie navzájom poznajú, ľahšie nadväzujú priateľské vzťahy, ale samotnú kolektivitú týmito teóriami neobjasníme.

Kolektivita závisí predovšetkým od spoločenského zriadenia, od konkrétnej triedy, podmienok jej existencie. Môže tiež závisieť od historických situácií, keď sa často aj navzájom nepriateľské sociálne skupiny zjednocujú proti hroziacemu nebezpečenstvu.

Z historického vývinu kolektivity môžeme vydeliť tri základné etapy. 1. Prvotnospoločná spoločnosť — nízka úroveň kolektivity, nediferencovanosť kolektívu. 2. Triedna spoločnosť — nastupuje negatívna kolektivita, ktorá začína preferovať individualitu. 3. Komunistická spoločnosť — skutočný rozvoj kolektivity. Komunistická kolektivita vychádza z dobrovoľného zjednocovania slobodných a rovnoprávných občanov, je charakterizovaná jednotou cieľov, záujmov, pravidiel konania. Z týchto základných charakteristík treba vychádzať aj pri analýze dialektiky kolektivity a individuality za socializmu.

Vzťah kolektivity a individuality

Ako sme už uviedli, kolektivita ako zjednotenie a individualita ako vydelenie, rozlíšenie sú vzájomne protikladné, pričom sa navzájom predpokladajú, sú v nerozlučnej jednote. To znamená, že kde niet skutočnej kolektivity, tam neexistujú ani podmienky pre rozvoj individuality. Tam, kde existuje vyšší typ kolektivity, posilňujú sa aj vyššie hodnoty individuality a naopak. Vyšší typ kolektivity je podmienený odpovedajúcim stavom individuality, charakterizovanej bohatstvom osobného rozvoja a vysokorozvinutým kolektivistickým vedomím individua. Táto

dialektika sa odhaľuje v celej svojej šírke vtedy, keď sa kolektivitа a individualita skúmajú z hľadiska triednej a beztriednej spoločnosti ako dvoch protikladných sociálnych systémov.

V podmienkach buržoáznej spoločnosti „kolektivita“ a individualita vystupujú ako navzájom sa vylučujúce protiklady. Individuálny a kolektívny život individua je v triednej spoločnosti protikladný. Človek je donútený viesť dvojitý život, podmienený existenciou súkromného vlastníctva. Buržoázny kolektív zákonite potláča osobnosť. Preto táto sa snaží získať individuálnu samostatnosť len tak, že sa postaví ako protipól spoločnosti a zhodnocuje sa ako individualistická osobnosť. Druhou formou prejavu individuality v podmienkach iluzórnej kolektivity je konformizmus, ktorý znamená rozplynutie individua v kolektíve, absolútne podriadenie sa jeho potrebám. Konformizmus vedie k štandardizácii osobnosti. Individualizmus aj konformizmus sú v podstate zvráteným prejavom ľudskej individuality v podmienkach falošnej kolektivity.

Marxizmus na rozdiel od predstaviteľov buržoáznej ideológie, pristupuje k problému vzájomného vzťahu individuálneho a kolektívneho konkrétne-historicky. Ukazuje, že zvláštnosti tohto vzťahu sú v konečnom dôsledku určované charakterom spoločenských vzťahov, v rámci ktorých človek žije.

Preto socialistické *spoločenské vzťahy* ako historicky nový typ spoločenských vzťahov rušia antagonizmus kolektívneho a individuálneho vytvorený súkromným vlastníctvom a formujú neantagonistický vzťah medzi človekom a spoločnosťou. Vzniká taká kolektivita, v ktorej osobnosť nepôsobí len ako individuum, ale predovšetkým ako slobodná individualita. Socialistická kolektivita umožňuje rozvoj a zdokonaľovanie ľudskej individuality. Osobnosť sa tak sama prezentuje ako kolektivistická.

Na druhej strane problém slobody individua vystupuje ako problém slobody sociálnej oblasti: spoločenskej, triednej, národnej atď. A len v takej miere, v akej sa oslobodzuje spoločnosť, získava slobodu každý jej člen, každé individuum tohto spoločenstva. Ide tu o jednotu slobody individua a slobody spoločnosti ako celku.

Dialektika kolektivity a individuality sa vyjadruje predovšetkým v tom, že individualita môže existovať a rozvíjať sa len v podmienkach kolektivity. „Len v kolektíve s inými získava každé individuum prostriedky, ktoré mu umožňujú všestranný rozvoj svojich schopností, len v kolektíve je teda možná osobná sloboda.“ (9, s. 87) Kolektív má v systéme „kolektív—individualita“ vedúcu úlohu, pretože jednotlivé individuum nie je schopné existovať mimo kolektívu.

Teda nie individuum, ale práve kolektív, sociálna skupina sú tým prvým prvkom, z ktorých je vybudovaná spoločnosť, v rámci ktorého sa môže rozvíjať individualita.

Treba však zdôrazniť, že ani za socializmu každý kolektív nevy-

tvára všetky nevyhnutné podmienky pre rozvoj individuality svojich členov. Absencia správnych vzájomných vzťahov v kolektíve, relatívnej rovnosti a spravodlivosti, narušenie pravidiel správania sa, disciplíny má negatívny vplyv na individualitu jeho členov. Kolektív bez organizovanosti a disciplíny nemôže dosahovať svoje ciele, nedokáže vychovávať v človeku umenie prekonávať ťažkosti, zosúlaďovať individuálne záujmy so spoločenskými záujmami. „Nedostatok disciplíny a organizovanosti, narušenie normálnych podmienok činnosti vytvára nezodpovednosť, bezradnosť medzi členmi kolektívu a nakoniec vedie aj k jeho rozpadu.“ (10, s. 66) Na druhej strane však disciplína nesmie potláčať individuálnu samostatnosť človeka, ale naopak, musí vytvárať možnosti pre slobodný rozvoj činnosti človeka.

Ak aj vyzdvihujeme význam kolektívu pri rozvoji individuality človeka, neznamená to, že je jediným faktorom tohto rozvoja. Individualita sa nenachádza len pod vplyvom kolektívu, ale aj pod vplyvom rôznych sociálnych skupín (rodina, susedia, priatelia atď.), ktoré majú veľký vplyv na individualitu. Na individualitu vplýva aj spoločnosť ako celok so svojimi vlastnými zákonmi a princípmi. Človek môže priamo vstupovať do vzťahu so spoločnosťou a osvojovať si jej normy a hodnoty, a to často skôr ako normy nejakého užšieho kolektívu.

Individualita je teda zahrnutá do zložitej siete sociálnych súvislostí a vzťahov, ktoré sú základným faktorom jej rozvoja.

Dialektický vzťah kolektivita—individualita neukazuje len na to, že kolektív má podstatný vplyv na rozvoj individuality. Na druhej strane aj sám kolektív nevyhnutne potrebuje rozvinutú individualitu, pretože skutočný kolektív, ktorý má rozvíjať reálnu kolektivitu, nemôže byť len súhrnom jednotlivých ľudí, ale predovšetkým jednotou slobodných individualít, charakterizovaných neopakovateľnými kvalitami a vlastnosťami. Práve individuálna samostatnosť a neopakovateľnosť individuí je jedným z faktorov, ktorý upevňuje kolektivitu, robí kolektív univerzálnejším, schopným úspešne, tvorivo riešiť rôzne úlohy. Individualizácia sa tak stáva jedným z momentov spájajúcich individuum a kolektív, vytvárajúcich ich skutočnú jednotu. Preto možno súhlasiť s tézou, že „úspešné fungovanie a rozvoj kolektívu je priamo závislý od rozvoja individuality jeho členov, od ich samostatnosti, iniciatívy, tvorivosti. Čím viac existuje samostatných originálnych osobností, čím je vyšší stupeň ich individualizácie, tým bohatší a silnejší je kolektív, spoločnosť ako celok.“ (7, s. 124) Sila spoločnosti v konečnom dôsledku je v bohatstve individualít, ktoré ju vytvárajú.

Z uvedeného vyplýva, že kolektivita a individualita sú v dialektickej jednote. Rozvoj jedného je nemysliteľný bez rozvoja druhého. Človek sa môže úspešne rozvíjať len cez kolektivitu, ale aj sama kolektivita sa realizuje prostredníctvom individualizácie členov kolektívu.

Najvyšší rozvoj kolektivismu a individuality môže zabezpečiť až komunistická spoločnosť.

Hodnota ľudskej individuality nemá význam len pre rozvoj kolektivity, ale aj pre rozvoj samého Ľloveka. Ľlovek len ako individualita získa možnosť najplnšie rozvíjať svoje rozmanité schopnosti. Len ako individualita sa stáva celým a samostatným subjektom, ktorý tvorivo rozvíja svoju podstatu.

Socialistická spoločnosť tým, že sa rozvíja ako kolektívna jednota, nerozširuje len možnosti rozvoja schopností individua, ale umožňuje aj rast jeho spoločenskej aktivity a iniciatívy. So záujmami budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti je nezlučiteľné svojvoľné konanie Ľloveka, ale aj zbavenie ho osobnej iniciatívy. Tento problém nachádza svoje riešenie v dialektike spoločenských a individuálnych záujmov.

Objektívny základ za socializmu vytvára pohyb k sociálnej homogenite, ktorého odrazom vo vedomí Ľloveka je rast kolektívneho vedomia. Tento proces, ako sme už spomenuli, neneguje individualitu. Budovanie vyspelej socialistickej spoločnosti je sprevádzané duchovným rastom Ľloveka, obohacovaním individuality. Rozvoj kolektivity a s ňou rozvoj individuality, to je zákonitosť spoločenského vývinu v procese budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti.

LITERATÚRA

1. ABC Ľloveka. Praha 1977.
2. Leninizmus a filozofické problémy súčasnosti. Praha 1972.
3. KAGAN, M. S.: Ľudská činnosť. Bratislava 1977.
4. ANANJEVA, B. G.: Ľlovek kak predmet poznaniya. Leningrad 1969.
5. GAK, G. M.: Dialektika kolektívnosti a individualnosti. Moskva 1967.
6. TUGARINOV, V. P.: Filozofia vedomia. Bratislava 1974.
7. REZVICKIJ, I. I.: Filozofskije osnovy teorii individualnosti. Leningrad 1973.
8. GLEZERMAN, G. E.: O zakonach obščestvennogo razvitija. Moskva 1960.
9. MARX, K. — ENGELS, F.: Spisy 3. Praha 1958.
10. IVANOV, V. G.: Kolektiv i ličnosť. Leningrad 1971.

ДИАЛЕКТИКА ИНДИВИДУАЛЬНОГО И КОЛЛЕКТИВНОГО ПРИ ФОРМИРОВАНИИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО ЧЕЛОВЕКА

Ян Дубничка

В статье исследуется диалектика индивидуального и коллективного как один из аспектов более широкого отношения общество — личность. Автор определяет две группы основных понятий: 1. коллектив, коллективность, коллективизм; 2. личность, индивидуальность, индивидуализм.

В следующей части статьи более подробно анализируется понятие индивидуальности, ее проявления и источники. Индивидуальность определяется как диалектическое единство индивида и личности. Характерными чертами индивидуальности являются исключительность, неповторимость, исследуемые одновременно по отношению к общему.

Анализ понятия „коллективность“, а также условий ее формирования создает основу для исследования соотношения коллективного и индивидуального. Рассматривая социалистическую коллективность, автор отмечает особенности соотношения коллективного и индивидуального, которые в конечном итоге определяются характером общественных отношений. В социалистическом обществе коллективность оказывает существенное влияние на реализацию индивидуального, но сама она может позитивно развиваться лишь посредством высокоосознательной и свободной индивидуальности.

DIALEKTIK DES INDIVIDUELLEN UND KOLLEKTIVEN BEI BILDUNG DES SOZIALISTISCHEN MENSCHEN

Ján Dubnička

In der vorliegenden Studie wird die Dialektik des Individuellen und Kollektiven als ein Aspekt des breiteren Verhältnisses zwischen Gesellschaft — Persönlichkeit untersucht. Bestimmt werden zwei Gruppen von Grundbegriffen: 1. Kollektiv, Kollektivität, Kollektivismus, 2. Persönlichkeit, Individualität, Individualismus.

Im weiteren Teil wird der Begriff der Individualität und ihre Äusserungen und Quellen eingehend untersucht. Individualität wird als dialektische Einheit von Individuum und Persönlichkeit definiert. Ihre charakteristischen Züge sind Einzigartigkeit, Unwiederholbarkeit, die zugleich in ihrem Verhältnis zum Allgemeinen untersucht werden.

Die Untersuchung des Begriffs Kollektivität, wie auch der Bedingungen ihrer Bildung ist die Grundlage zur Erforschung des Verhältnisses zwischen Kollektivem und Individuellem. Der Verfasser zeigt durch eine Analyse der sozialistischen Kollektivität die Besonderheiten des Verhältnisses zwischen Kollektivem und Individuellem, die endlich durch den Charakter der gesellschaftlichen Verhältnisse bestimmt sind. In der sozialistischen Gesellschaft hat Kollektivität einen wesentlichen Einfluss auf die Verwirklichung des Individuellen, aber sie selbst kann sich nur vermittels einer bewussten und freien Individualität positiv entfalten.